

Світлана Кравченко – кандидат історичних наук, старший науковий співробітник відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна.

Коло наукових інтересів: трансформаційні процеси в освіті в умовах європеїзації, інтеграція освіти і науки в європейський освітній та дослідницький простори, реформи й інновації в освіті та науці в країнах ЄС як орієнтир для розвитку загальної середньої освіти і педагогічної науки в Україні.

✉ svetlanazozulya@ukr.net

🆔 <https://orcid.org/0000-0003-3350-4638>

УДК 7.014:061.1.2ЄС

<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2025-2-35-44>

Подано до редакції: 08.04.2025
 Прийнято після рецензування: 14.04.2025
 Затверджено до друку: 01.05.2025
 Опубліковано: 30.06.2025

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДґРУНТЯ ПРОЦЕСІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ: ОСНОВНІ КОНЦЕПЦІЇ

Анотація. В основу дослідження покладено теоретико-стратегічний підхід до аналізу основних концепцій європейської інтеграції з наголосом на євроінтеграційних процесах у сфері освіти. З опертям на ґрунтовні наукові розвідки зарубіжних учених увиразнено етапи розвитку європейської інтеграції (пояснювальний, аналітичний, конструктивний). Проаналізовано теоретичні засади основних концепцій, що переважали в історії виникнення й розвитку європейської інтеграції у XX ст. та мали істотний вплив на формування політики ЄС (федералізм, функціоналізм, неофункціоналізм, транснаціоналізм). Вивчено й узагальнено теоретичні напрацювання найбільш відомих представників за кожним напрямом євроінтеграційного розвитку суспільства. Виокремлено один із важливих аспектів європейської інтеграції в освіті – заснування Європейської інформаційно-освітньої мережі Eurydice. Зроблено висновки, що на початку XXI ст. у суспільстві сформувалося чітке бачення незворотності подальшої інтеграції європейських країн.

Ключові слова: євроінтеграція; інтеграційні процеси; європейське суспільство; євроінтеграційні концепції.

Постановка проблеми. Європейське суспільство на початку XXI ст. актуалізувало інтеграційні процеси. Україна не виняток у цих процесах, тому одним із пріоритетів розвитку української держави є її інтеграція до європейського співтовариства. Україна зобов'язана узгодити та наблизити свої соціально-економічні, освітні інституції до стандартів країн Європейського Союзу (ЄС) і корелювати їх згідно з загальноєвропейськими вимогами (Трихліб, 2013).

Усвідомлення необхідності інтеграції почало формуватися в суспільній позиції на основі попередніх думок, дебатів, досвіду і розуміння потреби балансу сил, колективної безпеки та світового уряду як підходів до міжнародного миру (Chadwick, 1977, с. 73).

У 1960-х рр. поняття «інтеграція» почали тлумачити як «процес, за допомогою якого політичні діячі в особистих чітких національних установах погоджуються передати свою довіру, очікування й політичну активність новому центру, чий інституції володіють юрисдикцією, яка перевершує та виходить за межі раніше існуючої в національних державах» (Трихліб, 2013).

Сучасна освіта відображає напрям розвитку української держави, пов'язаний із євроінтеграційними процесами й орієнтована на європейські цінності, європейський і світовий освіт-

ній простори. Європейське суспільство на початку XXI ст. актуалізувало інтеграційні процеси постіндустріального середовища. Україна не виняток у цих процесах, тому одним із пріоритетів форсайтного розвитку української держави є її інтеграція до європейського співтовариства. Україна зобов'язана узгодити та наблизити свої соціально-економічні, у т.ч. освітні, інституції до стандартів країн Європейського Союзу (ЄС) і корелювати їх згідно з загальноєвропейськими вимогами.

Європейські інтеграційні процеси обіцяють сформувати спільноту нової цивілізаційної якості з високими показниками економічного поступу, соціальної справедливості, ринкової конкурентоспроможності, розвинутій демократії. Формування єдиного освітнього простору посідає важливе місце у цих очікуваннях (Єгоров та ін., 2008, с. 4).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Євроінтеграційні прагнення у сфері освіти відображено в низці рамкових і стратегічних документів ЄС: «Болонська декларація» (1999), «Копенгагенська декларація» (2002), «Європейська довідкова система ключових компетентностей для навчання протягом життя» (2006), «Європейська рамка кваліфікацій для навчання протягом життя» (2007), «Освіта і підготовка 2020» (2009), «Болонський процес 2020» (2009), «План дій цифрової освіти (2021–2027)» (2020), «Європейська кредитна система для професійної освіти і підготовки» (2021) та ін.

Євроінтеграційні засади окреслено і в українських нормативних і стратегічних документах, спрямованих на реформування й розвиток національної системи освіти задля досягнення рівня найкращих світових стандартів, зокрема в ланці середньої освіти. Наприклад, окремі з них: Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993), «Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)» (2001), «Національна доктрина розвитку освіти» (2002), Державна програма «Вчитель» (2002), Концепція «Нова українська школа» (2016), «Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року» (2016), Закон України «Про освіту» (2017), Постанови Кабінету Міністрів України «Положення про сертифікацію педагогічних працівників» (2018), «Порядок підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників» (2019), Закон України «Про повну загальну середню освіту» (2020), Державний стандарт загальної середньої освіти в Україні (2020), «Про затвердження порядку організації інклюзивного навчання у закладах загальної середньої освіти» (2021), «Концептуальні засади реформування профільної середньої освіти (академічні ліцеї)» (2024) та ін.

Питання освітніх інтеграційних процесів неодноразово ставали предметом дослідження багатьох українських вчених. Зокрема важливими для вивчення теоретичних аспектів інтеграції української освіти в європейський освітній простір стали наукові розвідки, в яких з'ясовано нормативно-правову базу формування єдиного європейського освітнього простору (О. Локшина, Є. Хан), розглянуто соціально-економічні аспекти входження України в європейський і світовий науково-освітній простір (О. Передрій), схарактеризовано перспективи європейської інтеграції для української освіти (О. Локшина, Н. Дічек, М. Панчук), проаналізовано стратегічні орієнтири європейського дослідницького простору (А. Джурило, О. Локшина, О. Топузов, О. Шпарик), досліджено європейську рамку навчальної компетентності здобувачів загальної середньої освіти (В. Бунда, О. Глушко), узагальнено етапи української євроінтеграції в галузі шкільної освіти (О. Глушко), досліджено сучасні тенденції інтеграційних процесів у шкільних системах ЄС (О. Шпарик), а також, у яких досліджено теоретичні основи інтеграції, еволюцію поглядів на феномен європейської інтеграції в контексті геополітичного бачення (О. Сокур, А. Макаренко, С. Череватий, Л. Хомутенко) та в розрізі зближення правової системи України і ЄС (К. Твердохліб).

Дослідженню цієї проблематики присвячено наукові праці західних науковців, в яких розглянуто як традиційні, так і дискусійні теоретичні підходи до європейської інтеграції (А. Wiener, Т.А. Borsel, Т. Risse, М.А. Pollack), конкретизовано вплив теорії лібералізму на євроінтеграційні процеси (F. Schimmelfennig), досліджено зміну дискурсу британських політиків щодо

національного суверенітету, що пов'язано з розвитком європейської інтеграції (M. Nakano), визначено вплив глобальних інтеграційних процесів та європейські ринки праці (J. Grah, P. League), проаналізовано європейську трансформацію в контексті соціальної теорії (G. Delanty, S. Saurugger, F. Merand, H.-J. Trenz), здійснено огляд феномену гендеру в теорії європейської інтеграції (A. Kronsell), студіювалися питання європейської безпеки в теорії інтеграції (K. Zwolski, S. Saurugger, K.E. Howell). Значущими для нашого дослідження стали також дисертації зарубіжних учених, в яких увиразнено сучасні новаторські погляди на різноманітні аспекти європейської інтеграції в розрізі їх переосмислення (K.E. Howell, A. Mongiardino, M. Rudhult, M. Nakano, D.G. Zevgolis).

Мета статті – проаналізувати основні теоретичні концепції, що мали вплив на розвиток інтеграційних процесів в умовах європеїзації суспільства.

Методологія дослідження. В основу нашого дослідження покладено теоретико-стратегічний підхід до розгляду теоретичних засад інтеграції освіти в європейському дослідницькому просторі з метою екстраполявання цього досвіду в національну систему освіти.

Результати дослідження та їх обговорення. Багато наукових теорій намагаються пояснити та спрогнозувати євроінтеграційний процес, даючи можливість виділити головне в роз'єднаних фактах, зрозуміти їхні причинно-наслідкові взаємозв'язки, на ранніх етапах розрізнити нові процеси і тенденції.

Існують різні теоретичні гіпотези, які роз'яснюють процес і результати інтеграції в Європі, а також пропонують відповіді на питання: як і чому виник Європейський Союз (ЄС), яким він є сьогодні, як розвивається ЄС, яким може бути ЄС у майбутньому. У цьому розрізі важливо проаналізувати різні концептуальні підходи, щоб з'ясувати основний концепт європейської інтеграції.

З оперттям на вагомі концептуальні розвідки зарубіжних вчених у контексті досліджуваної теми, зокрема на працю «Теорія європейської інтеграції» (2004) науковців Оксфордського університету Wiener A., Borsel T., Risse T., можемо виокремити три монументальні етапи в розвитку теорії європейської інтеграції:

I – пояснювальний – 1960-ті рр. XX ст.;

II – аналітичний – 1980-ті рр. XX ст.;

III – конструктивний – 1990-ті рр. XX ст. (Wiener та ін., 2004).

Кожен із цих етапів характеризується основними проблемами, які потребували відповідей. Так, на першому етапі теоретики намагалися дати відповідь на питання чому відбувається євроінтеграція та як її можна обґрунтувати і роз'яснити. На другому – яку регулятивну політичну систему необхідно розвивати в ЄС. На третьому – як і з якими соціальними й політичними наслідками розвивається інтеграція та як уряд концептуалізує євроінтеграцію.

Важливим є вивчення й аналіз інших досліджень теорії європейської інтеграції. Однією з таких є наукова праця Nakano M. «Європейська інтеграція та зміна британського дискурсу щодо суверенітету» (2013), у якій досліджені і викладені теоретичні та правові аспекти Європейської інтеграції; у ній автор запропонував три етапи розвитку євроінтеграції з урахуванням сучасних політичних і соціальних настроїв Британії у XX – на початку XXI ст.:

1) вступ до ЄС і референдум про членство (1971–1975);

2) єдиний європейський акт і Маастрихтський договір (1985–1993);

3) нові лейбористи (1997–2009) (Nakano, 2013).

Nakano M. досліджує європейську інтеграцію через призму поняття «суверенітет». Його наукові пошуки зосереджені на вивченні низки питань: як євроінтеграція позначається на суверенітеті держав-членів; як неофункціоналісти, ліберали та конструктивісти розглядали суверенітет у процесі євроінтеграції; у чому полягала різниця між теоріями неофункціоналізму та міждержавності (Nakano, 2013).

У цілому найбільш відомими теоретичними напрацюваннями в євроінтеграційному спрямуванні є наукові теорії, що утворили відповідні школи: федералізм, функціоналізм та неофункціоналізм, транснаціоналізм (Хомутенко, 2020, с. 128).

Аналіз системи поглядів яких сприяє ефективному пошуку відповідей ці та ряд інших питань. Тож, окреслимо деякі аспекти євроінтеграційного поступу відповідно до кожної концептуальної школи.

Федералізм. Дослідники цього напрямку вважають, що федеративна система є найбільш прийнятною для конгломерату західноєвропейських держав, оскільки вона є досить гнучкою, забезпечує можливість збереження цілісності й автономії. Утім має і певні обмеження для країн, коли вони повинні передати центральному уряду частину владних повноважень. За концептуальну основу федералісти брали політичну інтеграцію, утім не приділяли достатньо уваги економічним факторам інтеграції (Хомутенко, 2020, с. 129). На думку українського політолога А.В. Миколука, федералізм як принцип державного будівництва, може давати різні результати, призводити до створення зовсім різних федерацій: централістської, децентралістської та збалансованої (Миколук, 2009).

Спроби практичної реалізації федеративних ідей були впроваджені пан'європейським рухом під егідою R.N. Coudenhove-Kalergi, котрий згодом (у 1947 р.) став генеральним секретарем Європейського парламентського союзу.

На початку ХХ ст. набули поширення федералістські теорії українського походження, представником яких був М. Грушевський. Українські федералісти заклали ідею федеративного об'єднання України з такими європейськими державами, з якими можна було б розвивати спільні історичні умови і зв'язки та розглядали федерацію як спосіб автономного розвитку України у складі такого об'єднання.

Функціоналізм. Функціоналізм – це класична теорія регіональної інтеграції, коли загальна потреба в технократичному управлінні економічною та соціальною політикою призводять до утворення міжнародних організацій, які сприяють матеріальному добробуту, зміцненню законності, подоланню ідеологічної опозиції (Трихліб, 2013, с. 56).

Розчарування ліберальними орієнтирами, які спричинили формування анархічної державної системи, зумовило розвиток у Європі певних функціоналістичних ідей, що зосереджувалися на ринкових моделях суспільних відносин. Функціоналісти були противниками федералізму і заперечували ідею створення «світового уряду», яку пропонували федералісти.

Функціоналісти бачили інтеграцію через посилення спілкування та взаємодії через кордони, наголошували на потребі розвитку економічної, соціальної, науково-технічної інтеграції. За концептуальну основу вони брали міждержавне співробітництво, інтеграцію держав у більш широкую спільність через поступове відмирання їх суверенітетів.

Яскравим представником функціоналізму є відомий англійський соціолог D. Mitrany. Він уважав, що національна держава є занадто вузьким явищем для подолання економічних, соціальних і технічних проблем, які можуть бути вирішені тільки на рівні міжнародного співробітництва. Міждержавні відносини повинні бути перебудовані таким чином, щоб замість «вертикальної» територіальної замкнутості були створені дієві «горизонтальні» структури, адміністрація яких була б покликана координувати міждержавне співробітництво в конкретних сферах. Це дозволило б усунути економічні та соціальні причини конфліктів, і згодом поступово трансформувати й державні суверенітети. Передбачалося, що в результаті тривалої інтеграції співробітництво між державами стане достатньо тісним, їх взаємозалежність достатньо високою і це сприятиме формуванню думки про неможливість будь-якого збройного конфлікту між ними (Imber, б.д.).

D. Mitrany стверджував, що функціоналізм базується на таких ключових припущеннях про причини війни та миру: 1) соціальні й економічні дезадаптації є основними причинами війни; 2) соціальний та економічний добробут є передумовою миру; 3) система нації-держави не може вирішити основні соціальні та економічні проблеми, оскільки глобальне суспільство доволіно поділено на одиниці за територією, а не за проблемами, які потрібно вирішити; 4) міжнародні інституції, засновані на функціях, а не за приналежністю до певної держави, будуть сприяти вирішенню основних соціальних та економічних проблем у світі. Такі засади функціоналізму являють собою радикальний відхід від балансу сил, колективної безпеки та більшості світових

урядових позицій, які припускають, що для запобігання війни потрібна військова сила. По-перше, вони вказують вихід із дилеми, яку створює можливість того, що збройні сили окремих націй доступні для колективної безпеки, також можуть бути використані для війни, і побоювання, що збройні сили під контролем світового уряду можуть бути використані для світового панування. По-друге, вони ставлять під сумнів корисність національних держав і пропонують розвиток взаємодоповнюючих країн (Chadwick, 1977, с. 77).

Неофункціоналізм. У 1950–1970-х рр. почав розвиватися неофункціоналізм, який поєднував теоретичні засади двох концепцій – федералізму і функціоналізму, з наголосом на потребі політичної інтеграції.

Неофункціоналісти розрізняли два види інтегрованого співтовариства: об'єднане (формується в результаті юридично оформленого об'єднання, наприклад, федерації) і плюралістичне (формується зі збереженням самостійної правосуб'єктності та виникнення інтеграції без інституційного злиття верховної влади). Плюралістичні співтовариства вважалися неофункціоналістами більш життєздатними (Миколук, 2009).

Яскравим представником цього напрямку є Е.В. Наас. Його найбільш відома концептуальна наукова праця «The Uniting of Europe» (Naas, 1958). У 1964 р. Е.В. Наас об'єднався з Ph. Schmitter у спробі узагальнити набуті теоретичні та практичні знання й досвід, отримані під час аналізу економічних союзів у європейському просторі з метою застосувати це до Латинської Америки. Вони виокремили певні умови інтеграційного процесу, роблячи наголос на економічному й політичному союзі:

І. Базові умови: подібність економічних можливостей країн, що приєднуються до економічного союзу; швидкість операцій (наприклад, торгівля, мобільність робочої сили, рух капіталу, мобільність людських ресурсів); плюралізм у кожній країні (всередині важливих груп і в країні в цілому); комплементарність правлячої верхівки (схожість цінностей, наприклад, військової та робітничої);

ІІ. Умови економічного союзу: спільні державні цілі (подібність поглядів на кінцевий політичний союз і можливий характер економічного союзу); повноваження профспілки.

ІІІ. Умови процесу: стиль прийняття рішень; швидкість взаємодії; адаптивність урядів (Chadwick, 1977, с. 80).

У цілому, інтеграція в рамках функціоналізму та неофункціоналізму розглядається як незворотний функціональний процес, що здійснюється політичними, профспілковими, промисловими елітами та переходить з однієї галузі до іншої через ефект переповнення.

Інтеграція, уважали представники цих напрямів, повинна призвести до створення європейської федерації держав, де б національні суб'єкти зберігали за ними певну кількість суверенних прав. При цьому стратегічна роль у реалізації процесу інтеграції відводилась наднаціональним інституціям. Таким новим центром, що відповідав би за управління на наднаціональному рівні у ЄС нині є Європейська комісія, яка усебічно сприяє розвитку євроінтеграції. Зауважимо, що на початку ХХІ ст. значно зросла кількість міжнародних організацій, оскільки практики визнали, що транснаціональна співпраця стає все більш необхідною.

Транснаціоналізм (комунікаційна концепція євроінтеграції). Інтеграція розглядається в поняттєво-термінологічному полі комунікаційних мереж, що передають повідомлення і сигнали, обмінюються інформацією, сприяють виконанню певних функцій і накопиченню досвіду, формуванню «почуття спільноти». Прихильники цього концептуального напрямку не ставили за мету подолання чи стримування національної держави, навпаки – пропагували спосіб стабілізувати систему держав не порушуючи їх автономності, підкреслювали визначальне значення суспільних умов у досягненні згоди між країнами-учасницями євроінтеграційного руху.

Мета інтеграції в рамках комунікаційної концепції євроінтеграції – розвиток взаєморозуміння в суспільстві, створення інституцій і практичних інструментів, здатних забезпечити виникнення очікування «мирних змін» на досить тривалу перспективу (Imber, б.д.).

Яскравим представником цього напрямку є всесвітньо відомий соціолог K.W. Deutsch, котрий висунув теорію міждержавної інтеграції як утворення спільного простору безпеки для розвинених держав, запорукою чого мають стати колективна свідомість, довіра, повага, заснування інституцій для забезпечення реальних мирних змін серед населення. Його ідея отримала назву «комунікаційна теорія євроінтеграції» (Хомутенко, 2020, с. 129).

Уперше в західній науці він дав соціологічне тлумачення національної держави і системи міжнародних відносин, довів потребу врахування відносин не лише між державами, а й між суспільствами і народами. Формування у суспільства так званого «почуття співтовариства» K.W. Deutsch і його прихильники вважали якісною трансформацією в розвитку міжнародних відносин.

K.W. Deutsch узагальнив основні умови для об'єднаного співтовариства безпеки (тобто спільноти безпеки з центральним урядом): сумісність основних цінностей, здатність реагувати на потреби одне одного, повідомлення, дії та взаємна передбачуваність. Він наголошував, що інтеграція базується на певних ключових засадах, які сприятимуть створенню спільноти безпеки: 1) добровільне об'єднання; 2) спільне вироблення певних практик і механізмів; 3) формування міжнародних організацій (Chadwick, 1977, с. 79).

Грунтовним базисом євроінтеграції у XXI ст. є ідея формування в Європі найбільш динамічної знанневоорієнтованої економіки у світі, яка сприятиме економічному зростанню, що у свою чергу призведе до збільшення робочих місць і соціальної злагоди. Саме ці аспекти було проголошено Маастрихтським¹ (Maastricht Treaty, чинний від 1 листопада 1993 р.), а пізніше Лісабонським² (Tratado de Lisboa, чинний від 1 грудня 2009 р.) договорами. Відповідно останнім на законодавчому рівні були закріплені позиції з розроблення політики у сфері професійної підготовки кадрів, а освіта була визнана сферою інтересів ЄС. Зокрема передбачалася актуалізація державами-членами ЄС таких ключових цілей у контексті формування єдиного європейського простору освіти:

- гармонізація національних освітніх політик у напрямі підвищення якості;
- упровадження системи навчання протягом життя;
- реалізація освітньої й наукової мобільності;
- підвищення якості та результативності освіти і професійної підготовки;
- утвердження рівності, соціальної злагоди та активного громадянства;
- сприяння розвитку креативності, включно з підприємливістю, на всіх рівнях освіти (Кремень, 2016, с. 164).

Важливим аспектом європейської інтеграції в освіті стало започаткування у 1980-х рр. XX ст. практики збирання й аналізу інформації з освітньої проблематики. Цю функцію було покладено на Європейську освітню інформаційну мережу – Eurydice (European Education Information Network)³, трансформуючи порівняння статистичних даних та успішних практик на невід'ємний

1) Маастрихтський договір (формально – Договір про утворення Європейського Союзу), також відомий як Договір про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Укладений у 1992 р. між тодішніми дванадцятьма державами-членами Європейських Спільнот, він проголошував про новий етап у процесі європейської інтеграції переважно у положеннях про спільне європейське громадянство, запровадження єдиної валюти, спільну зовнішню політику та політику безпеки, а також ряд змін до європейських інституцій і процедур прийняття ними рішень, а також посилення повноважень Європейського парламенту (*History of the European Union*, б. д.).

2) Лісабонський договір (спочатку відомий як Договір про реформування) – сучасна базова угода щодо принципів функціонування ЄС. Офіційно іменується Лісабонський договір про внесення змін в Договір про Європейський Союз й Договір про заснування Європейської Спільноти. Офіційне підписання Лісабонського договору відбулося 13 грудня 2007 р. У листопаді 2009 р. цей документ було ратифіковано національними парламентами 27 держав ЄС (*Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon*, 2007).

3) Мережа «Євридика» (Eurydice Network) була створена у 1980 р. Європейською Комісією та її державами-членами для підтримки співпраці в галузі освіти в Європі. Головна мета Мережі полягає в наданні

складник розроблення політики в галузі освіти та професійної підготовки в рамках європейської спільноти. Відповідно до цього виникає потреба гармонізації національних освітніх політик. Як результат, у європейському просторі прослідковується певна спільність освітніх ідей і завдань. На рівні шкільної освіти така взаємодія реалізується через формування в учнів ключових і предметних компетентностей шляхом трансформації змісту на компетентнісних засадах, запровадження стандартизованого оцінювання навчальних досягнень учнів державного (національні/регіональні/шкільні тести) та міжнародного (міжнародні порівняльні дослідження якості середньої освіти (TIMSS, PISA, PIRLS тощо) рівнів, подовження терміну шкільної освіти за рахунок оптимізації дошкільної освіти (Кремень, 2016, с. 167).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проаналізувавши теоретичні засади основних концепцій, що переважали в історії виникнення й розвитку європейської інтеграції у XX ст. та мали істотний вплив на формування політики ЄС, виокремлюємо такі: федералізм, функціоналізм, неофункціоналізм, транснаціоналізм.

На початку XXI ст. сформувалося чітке бачення незворотності подальшої інтеграції європейських країн. Із активізацією євроінтеграційних процесів почав назрівати певний конфлікт в інтересах держав-членів ЄС, що було пов'язано з небажанням втратити свій національний суверенітет на користь об'єднаної європейської спільноти. Це призвело до появи альтернативних теоретичних концепцій євроінтеграції, які сфокусовані на розвитку інтегрованих держав в одному руслі економічно-соціального і культурного прогресу задля захисту їхніх територій і відстоювання європейських цінностей, які лежать в основі життя суспільства.

Перспективою подальших розвідок убачаємо поглиблений аналіз теоретичних аспектів адаптації національної освіти України до європейських стандартів, осмислення пріоритетів, принципів та напрямів реформування національної освіти в контексті її інтеграції в європейський і світовий освітній простір.

Використані джерела

- Вінникова, Н. А. (2023). *Теорія та практики європейської інтеграції*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна. <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/798745f9-6afd-4e97-a7cd-7a726ba1ee9a/content>
- Єгоров, Г., Лавриченко, Н., & Мельниченко, Б. (2008). *Тенденції реформування загальної середньої освіти у країнах Європейського Союзу* (Н. Лавриченко, ред.). Київ: Інститут педагогіки НАПН України.
- Кравченко, С. (2024). Інтеграція як сучасна тенденція розвитку освіти. У *Компетентнісно орієнтоване навчання: виклики та перспективи* (с. 130–133). <https://lib.iitta.gov.ua/740903/>
- Кремень, В. (Ред.). (2016). *Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні*. Київ: Педагогічна думка. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/Analitichni-materialy/7-natsionalna-dopovid-pro-stan-i-rozvitok-osviti-v-ukraini.pdf>
- Локшина, О. (2024). Європейський освітній простір як інтеграційна перспектива української освіти. *Український педагогічний журнал*, 2, 6–17. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/739/854>
- Миколук, А. В. (2009). Концептуальний вимір теорії та підходів європейської інтеграції. *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*, 2. <https://social-science.uu.edu.ua/article/82>
- Національний підрозділ Евридіки в Україні. (2025). МОН України. <https://eurydice.iea.gov.ua/home/eurydice-ukraine/>
- Трихліб, К. (2013). Європейська інтеграція – основа зближення правової системи України та Європейського Союзу. *Актуальні проблеми держави і права*, 69, 54–61. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13419>
- Хомутенко, Л. І., & Хомутенко, А. В. (2020). Теоретичне підґрунтя формування об'єднаної Європи. *Економіка, управління та адміністрування*, 4(90), 126–132. [https://doi.org/10.26642/ema-2019-4\(90\)-126-132](https://doi.org/10.26642/ema-2019-4(90)-126-132)
- Chadwick, F. A. (1977). Functionalism and integration. *International Social Science Journal*, 1(XXIX), 73–93. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000023272>

детального розуміння організації систем освіти в Європі та їх функціонування. Офіційним національним підрозділом Мережі «Евридіка» в Україні є Державна наукова установа «Інститут освітньої аналітики» (Національний підрозділ Евридіки в Україні, 2025).

- Haas, E. (1958). *The Uniting of Europe*. Stanford: Stanford University Press. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1849434>
- History of the European Union. (б. д.). *Encyclopedia of Humanities*. <https://humanidades.com/en/history-of-the-european-union/>
- Imber, M. F. (б. д.). David Mitrany. British scholar. *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/functionalism-international-organizations>
- Nakano, M. (2013). *European integration and changing British discourse on sovereignty*. Thesis submitted to the University of Nottingham for the degree of Doctor of Philosophy, University of Nottingham. <http://eprints.nottingham.ac.uk/13400/>
- European Union. (2007, 13 грудня). *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT>
- Wiener, A., Borsel, T.A., & Risse, T. (2004). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. https://books.google.com.ua/books/about/European_Integration_Theory.html?id=F2R7DwAAQBAJ&redir_esc=y

References

- Chadwick, F. A. (1977). Functionalism and integration. *International Social Science Journal*, 1(XXIX), 73–93. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000023272> (in English).
- Haas, E. (1958). *The Uniting of Europe*. Stanford: Stanford University Press. <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=1849434> (in English).
- History of the European Union. (n.d.). *Encyclopedia of Humanities*. <https://humanidades.com/en/history-of-the-european-union/> (in English).
- Imber, M. F. (n.d.). David Mitrany. British scholar. *Britannica*. <https://www.britannica.com/topic/functionalism-international-organizations> (in English).
- Khomutenko, L. I., & Khomutenko, A. V. (2020). Teoretychne pidgruntia formuvannia obiednanoi Yevropy. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia*, 4(90), 126–132. [https://doi.org/10.26642/ema-2019-4\(90\)-126-132](https://doi.org/10.26642/ema-2019-4(90)-126-132) (in Ukrainian).
- Kravchenko, S. (2024). Intehratsiia yak suchasna tendentsiia rozvytku osvity. In *Kompetentnisno oriientovane navchannia: vyklyky ta perspektyvy* (pp. 130–133). <https://lib.iitta.gov.ua/740903/>
- Kremen, V. (red.). (2016). *Natsionalna dopovid pro stan i perspektyvy rozvytku osvity v Ukraini*. Kyiv: Pedahohichna dumka. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nrk/Analitychni-materialy/7-natsionalna-dopovid-pro-stan-i-rozvitok-osviti-v-ukraini.pdf> (in Ukrainian).
- Lokshyna, O. (2024). Yevropeyskyi osvithniy prostir yak intehratsiina perspektyva ukrainskoi osvity. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2, 6–17. <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/739/854> (in Ukrainian).
- Mykoliuk, A. V. (2009). Kontseptualnyi vymir teorii ta pidkhodiv yevropeiskoi intehratsii. *Osvita rehionu: politolohiia, psykhologhiia, komunikatsii*, 2. <https://social-science.uu.edu.ua/article/82> (in Ukrainian).
- Nakano, M. (2013). *European integration and changing British discourse on sovereignty*. Thesis submitted to the University of Nottingham for the degree of Doctor of Philosophy, University of Nottingham. <http://eprints.nottingham.ac.uk/13400/> (in English).
- Natsionalnyi pidrozdil Evrydyky v Ukraini*. (2025). MON Ukrainy. <https://eurydice.iea.gov.ua/home/eurydice-ukraine/> (in Ukrainian).
- European Union. (2007, December 13). *Treaty of Lisbon amending the Treaty on European Union and the Treaty establishing the European Community, signed at Lisbon*. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12007L/TXT> (in English).
- Trykhlil, K. (2013). Yevropeiska intehratsiia – osnova zblyzhennia pravovoi systemy Ukrainy ta Yevropeiskoho Soiuzu. *Aktualni problemy derzhavy i prava*, 69, 54–61. <https://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/13419> (in Ukrainian).
- Vinnykova, N. A. (2023). *Teoriia ta praktyky yevropeiskoi intehratsii*. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. <https://ekhnuir.karazin.ua/server/api/core/bitstreams/798745f9-6afd-4e97-a7cd-7a726ba1ee9a/content> (in Ukrainian).

Wiener, A., Borsel, T.A., & Risse, T. (2004). *European Integration Theory*. Oxford: Oxford University Press. https://books.google.com.ua/books/about/European_Integration_Theory.html?id=F2R7DwAAQBAJ&redir_esc=y (in English).

Yehorov, H., Lavrychenko, N., & Melnychenko, B. (2008). *Tendentsii reformuvannya zahalnoi serednoi osvity u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu* (N. Lavrychenko, ed.). Kyiv: Instytut pedahohiky NAPN Ukrainy. (in Ukrainian).

Svitlana Kravchenko, Candidate of Historical Sciences, Senior Research Fellow of the Department of Comparative Education of the Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

Research interests: transformational processes in education in the context of Europeanization, integration of education and science into the European educational and research space, reforms and innovations in education and science in EU countries as a guideline for the development of general secondary education and pedagogical science in Ukraine.

THEORETICAL BASIS OF EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES: BASIC CONCEPTS

Abstract. The research is based on a theoretical and strategic approach to the analysis of the main concepts of European integration with an emphasis on European integration processes in the field of education. Based on thorough scientific research by foreign scientists, the stages of development of European integration (explanatory, analytical, constructive) are highlighted. The theoretical foundations of the main concepts that prevailed in the history of the emergence and development of European integration in the 20th century and had a significant impact on the formation of EU policy are analyzed, and the theoretical developments of the most famous representatives in each of these areas are summarized: federalism – R.N. Coudenhove-Kalergi, functionalism – D. Mitrany, neofunctionalism – E.B. Haas, Ph. Schmitter, transnationalism (or the communication concept of European integration) – K.W. Deutsch. One of the important aspects of European integration in education is highlighted – the establishment of the European information and educational network Eurydice. It is concluded that at the beginning of the 21st century, a clear vision of the irreversibility of further integration of European countries was formed in society. Modern Ukraine deepens cooperation with the EU in the field of education and science, develops international partnerships, harmonizes educational regulatory legal acts and expands cooperation with EU countries, produces new opportunities in the context of the development of educational and scientific innovations, digitalization, professional development, and reform of general secondary education. Ukraine's European choice is determined by its geopolitical position and the common history of the formation and development of European culture. Now, in the conditions of the long-term military aggression of the Russian Federation against Ukraine, Ukrainians have become much more positive about European integration sentiments and are supporting them with practical actions. Therefore, at the current stage of educational development, integration is considered the most significant innovative educational direction of the 21st century. The prospect for further research in this direction is a more in-depth analysis of the theoretical aspects of adapting national education in Ukraine to European standards, understanding the priorities, principles, and directions of reforming national education in the context of its integration into the European and global educational space.

Keywords: European integration; integration processes; European society; European integration concepts.